

УДК 316.444.5:37.091.212

О. Б. Лисак

ОСНОВНІ ПЕРЕШКОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто основні види мобільності, охарактеризовано особливі риси європейської мобільності та її відмінності від інших видів мобільності. Проаналізовано основні перешкоди мобільності студентів.

Ключові слова: європейська мобільність, вертикальна, горизонтальна, циркулююча мобільність, перешкоди мобільності.

В статье рассмотрены основные виды мобильности, охарактеризованы особые черты европейской мобильности и ее отличия от других видов мобильности. Проанализированы основные препятствия мобильности студентов.

Ключевые слова: европейская мобильность, вертикальная, горизонтальная, циркулирующая мобильность, препятствия мобильности.

The main types of mobility were considered in the article. Specific features of European mobility and its differences from other species were described. The basic obstacles to student mobility were analyzed.

Keywords: European mobility, vertical, horizontal, circulating mobility, obstacles to academic mobility.

Постановка проблеми. Однією з головних цілей Болонського процесу є створення єдиного європейського освітнього простору, в межах якого студенти, викладачі, науковці могли б вільно пересуватися, обмінюватися знаннями, результатами досліджень. Це забезпечується шляхом мобільності усіх учасників освітнього процесу. Перевагами участі України у процесах європейської мобільності можуть бути підвищення якості освіти, конкурентоспроможності наших фахівців, їх готовності до освіти впродовж життя. Але існують певні перешкоди, що обмежують можливості мобільності. Визначення та дослідження їх є важливим для їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження професійної та академічної мобільності розглядають у своїх наукових працях деякі українські дослідники (С. Хаджирадева, Н. Нижник, О. Оболенський, В. Сороко, Ф. Хміль, Г. Щокін, В. Малиновський, Ю. Молчанова), а також західні дослідники мобільності (Е. Макгрегор, Л. Петер, М. Бассі, Д. Дресслер, М. Етвуд, Б. Тоунлі).

Формування сприятливих умов для академічної мобільності та погляд на сучасного мобільного студента розглядають А. І. Мокій та І. А. Лапшиної, а також О. М. Кислова та Л. Г. Сокурянська, які аналізують академічну мобільність сучасного українського студентства, вивчають чинники академічної еміграції студентської молоді.

Також визначення мобільності майбутніх фахівців подається у Національному освітньому глосарії вищої освіти:

Мобільність (Mobility): Ключовий принцип формування європейських просторів вищої освіти і досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення, слугує забезпеченню цілісності зазначених європейських просторів. Важливу роль у забезпеченні мобільності відіграють основні інструменти Болонського процесу – європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, рамка кваліфікацій європейського простору вищої освіти, додаток до диплома, а також європейська і національні системи забезпечення якості вищої освіти [3].

Термін «європейська мобільність» часто використовується в публікаціях української преси, але є недостатньо дослідженим.

Основними **цілями** статті є:

- визначення європейської мобільності майбутніх фахівців економічного профілю;
- аналіз основних перешкод європейської мобільності;
- визначення майбутніх шляхів подолання цих перешкод.

Виклад основного матеріалу. Студентська мобільність описує загальні події, що призводять до процесів, коли учасники процесу навчання переміщуються між постачальниками освітніх послуг. Під час цього процесу студенти перетинають фізичні чи віртуальні кордони, що вимагає певного рівня координації з боку шкіл та закладів. Рівень координації може бути проактивним або реактивним. Проактивний – це спосіб здійснення встановлених кроків ще перед тим, як студент залишає свою рідну країну, з метою зниження проблем і впливів цього переміщення. Прикладом можуть бути програми навчання за кордоном і програми обміну студентами, тому що вони добре підготовлені до вирішення

процесів і подій. Реактивний метод – очікування, коли студент залишає одного надавача освітніх послуг і вступає до лав іншого, що часто викликає адміністративні затримки, перевірки документів і т.д.

Існують три основних типи студентської мобільності – вертикальна, горизонтальна та циркулююча. Вони своєю чергою поділяються на підвиди і підтипи.

Під вертикальною мобільністю розуміють ті відносини, що виникають при отриманні ступеню в одному навчальному закладі, та подальшому переміщенні студента в інший з метою отримання вищого наступного ступеню. Наприклад, це може бути навчання на бакалавраті одного університету та в магістратурі – іншого.

Горизонтальна мобільність передбачає перехід студента з одного закладу освіти в інший, що розміщений на тому ж рівні. Прикладом може бути участь у програмі «Erasmus Mundus», коли семестр чи більший період строку навчання проводиться в іншому університеті, бали сумуються, а диплом видається такий самий, як ніби студент навчався у рідному університеті весь час.

Циркулююча мобільність з'являється, коли студенти переміщуються проходячи різні курси у різних навчальних закладах, але недостатньо спрямовують зусилля на завершення навчання та отримання диплому.

Незважаючи на багато спільних рис, мобільність студентів у різних країнах має певні особливості. Саме тому і виникає поняття «*європейська мобільність майбутніх фахівців економічного профілю*», яке являю собою інтегровану рису характеру, що виявляється в такому: психологічній та академічній готовності студентів до навчання в закладах навчання Європейського Союзу; обізнаності з основними програмами мобільності, умінням відшукувати необхідну інформацію про навчання за кордоном, знанні процедури подання заявок на навчання, визнання документів про освіту; знання іноземних мов на високому рівні; вмінні об'єктивно оцінювати свої сильні сторони та вчитися компенсувати слабкі.

Європейська мобільність формує здатність для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення в межах Європейського Союзу. Майбутніх фахівців має значу цінність не лише під час навчання, а й під час працевлаштування.

Навчання, проживання у країнах ЄС має спільні соціально-культурні, мовні, економічні особливості і, звичайно, відрізнятиметься від навчання у США та Китаї. Тому і виникає необхідність у введенні терміна «європейська мобільність», який ще можна трактувати як «європейську академічну мобільність» [2].

Динаміка і масштаби подій, які дістали назву Болонський процес, вражають: у 2001–2003 рр. за підтримки Європейського Союзу розпочалася реалізація низки пілотних проектів і програм згідно з основними «напрямами дій» Болонського процесу. Однак разом з досягненнями виникають і проблеми. Експерти звертають увагу на те, що вже наявні контури Болонського клубу і Євросоюзу не збігаються. Відповідно для студентів із країн, що не входять до Євросоюзу, один із базових принципів Болонського руху – європейська мобільність – стає доволі проблематичним. Адже в цьому разі починають виявлятися інтереси відомств, на які університети не мають впливу. Виникає нерівність умов участі у процесі.

Причини, що перешкоджають студентам бути мобільними, численні й комплексні. Фактично, ті студенти, які стикаються з дискримінацією в системі освіти своєї країни, також більш імовірно, будуть виключені зі студентської мобільності. Це стосується до студентів-інвалідів, студентів із хронічними захворюваннями, студентів з дітьми або студентів з більш низьких соціально-культурних класів.

Крім цих чинників існує чимало інших перешкод на шляху студентської мобільності, які переважно єдині у всіх країнах Болонського процесу. Це, передовсім, є фінансування періоду мобільності, мовні вміння, доступність інформації з усіх питань періоду мобільності, визнання періодів навчання і ступенів, відповідність періоду мобільності структурі навчальної програми і сфера навчання відповідного студента. Цей список, звичайно, не є повним, а є описом найбільш поширених і актуальних перешкод, з якими стикаються студенти.

Крім того, існують додаткові проблеми, характерні для студентів з нових країн-членів ЄС і не членів ЄС. Розглянемо ці перешкоди більш детально.

Основним питанням є можливість отримання державної фінансової підтримки періоду мобільності. Тут варто визначити кількість студентів, що мають доступ до державних грантів, та взагалі їх наявність як таких. Дослідження показують, що в Європейських країнах лише 25% студентів отримують державне фінансування. Виключеннями є Великобританія, Франція, Нідерланди та Фінляндія. В Україні таких можливостей же менше, в основному навчання закордоном здійснюється за власних рахунків або через участь у міжнародних програмах мобільності.

Та навіть за умови державного фінансування:

- воно забезпечує лише невелику кількість витрат, пов'язаних із періодом мобільності;
- доступно невеликій кількості студентів;
- більшість студентів все одно організовують свій період мобільності поза будь-якою з програм.

За статистикою Представництва Єврокомісії, за 12 років українцям видано всього 100 грантів мобільності професорсько-викладацького складу, а європейські університети за програмою «ERASMUS

MUNDUS» (програма освітніх обмінів для країн – не членів ЄС) відвідали 79 студентів. За даними ж Центру О. Разумкова, який аналізував реалізацію плану дій Україна–ЄС, у програмі «ERASMUS MUNDUS» узяли участь: у 2004 р. – шість осіб з України, у 2008 – 34 особи, у 2011 – 28 осіб та у 2013 87 осіб [5].

Перш за все потрібно зазначити деяку незбалансованість у мобільності різних країн. Деякі країни характеризуються значним дисбалансом між кількістю в'їжджаючих та від'їжджаючих студентів. Наприклад, Швейцарія, Великобританія, Франція, Німеччина та Австрія мають більше вхідної, ніж вихідної мобільності. Однією з причин є недостатні мовні вміння мобільних студентів. Це стосується не лише деяких менш розповсюджених мов, а й широко вживаних – англійської, німецької, французької та іспанської. Рішення навчатися за кордоном може бути значною мірою продиктоване рівнем знань іноземної мови. Так, серед французьких студентів з високим рівнем мовних вмінь у хоча б одній іноземній мові 26% навчаються за кордоном, серед студентів з низьким – лише 6. За даними центру Разумкова, лише 12,3 % українців спілкуються англійською мовою, 5% – німецькою мовою. Це значно обмежує можливості європейської мобільності наших студентів.

Наявні програми мобільності безперечно підняли рівень поінформованості, хоча необхідна подальша робота в цьому напрямі. Необхідно більше розповсюджувати інформацію про: наявні програми мобільності, умови зарахування, фінансування періоду мобільності, доступні соціальні послуги у приймаючій країні, умови проживання.

Визнання ступеню – це найбільша справа, але не найбільш проблематична. Студенти стикаються з більшою важкістю під час визнання коротших періодів навчання, ніж цілих ступенів. І хоча існує ціла система щодо визнання періодів навчання, студенти часто залишаються без кредитів, які могли б повністю та цілком включитися до їх диплому. Основними інструментами визнання є:

- мережі ENIC (Європейська мережа інформаційних центрів)/NARIC (Інформаційні центри національного академічного визнання);
- конвенція щодо визнання кваліфікацій вищої освіти у європейському регіоні;
- ЄКТС (Європейська кредитно-трансферна система);
- Європас та інші прозорі інструменти;
- система трьох циклів навчання;
- кваліфікаційні рамки [1].

Наявна лише невелика кількість даних щодо впливу зміни системи вчених ступенів на трирівневу та реформи навчальних програм на мобільність студентів. Порівнянність та зіставність ступенів стало тим засобом, за допомогою якого Болонський процес має на меті покращити мобільність студентів. Хоча різниця структури ступеню бакалавра варіюється від 180 до 240 ЄКТС, а ступеню магістра – між 60 та 120 ЄКТС може мати вплив на горизонтальну мобільність студентів.

Офіційна статистика Еразмус зазначає, що середня тривалість періоду мобільності – приблизно 6,5 місяців. Хоча студенти з країн, що першими ввійшли у ЄС, перебували на навчанні за кордоном довше, ніж студенти з країн, що недавно приєдналися – 6,7 та 5,4 місяці відповідно. Вирішальними чинниками визначення тривалості мобільного періоду є: отримання академічного досвіду у рідному навчальному закладі, критерії розподілу грантів, кооперація вищого навчального закладу та конкретного відділу закордонного закладу, розмір цього відділу, програма, що дозволяє чи обмежує мобільність студентів, необхідні часові зусилля для підготовки до навчання за кордоном.

Загалом, студенти гуманітарних галузей є більш мобільними ніж студенти інженерних. Найбільш мобільні студенти – це ті, що вивчають бізнес, мови, філологію, соціальні та інженерні науки. Галузі навчання, у яких найменше студентів навчаються за кордоном, – сільське господарство, географія, математичні науки, комунікації та інформатика. Цікавим є факт, що жінки становлять найбільшу кількість мобільних студентів, хоча це не стосується цілком усіх галузей знань. Жінки становлять більшість мобільних студентів у галузі гуманітарних наук, більша частина у соціальних науках та лише 1/3 у природничих та інженерних науках. Такий дисбаланс може стосуватися як їх представлення на певних спеціальностях, так і участі в мобільності загалом.

Висновки. Європейська мобільність студентів, в тому числі мобільність майбутніх фахівців економічного профілю має велике значення у створенні єдиного освітнього та економічного простору. Але існують певні перепони на шляху мобільності, які включають в себе економічні, мовні та суто «технічні», пов'язані з визнанням дипломів, періодів мобільності, кредитів. Країни, що не є членами ЄС мають додаткові проблеми з візами та отриманням дозволів на роботу. Можливими шляхами вирішення цих проблем в Україні є: підвищення поінформованості суспільства та студентів зокрема щодо наявних програм мобільності, підвищення фінансування, поглиблення співпраці з європейськими освітніми організаціями.

Подальшими напрямками дослідження можуть бути розробка методів подолання перешкод на шляху академічної мобільності та розвиток способів стимулювання академічної мобільності відштовхуючись від перешкод, що існують.

Література:

1. Promoting student mobility. A study on obstacles to student mobility [Електронний ресурс] / Інформаційний звіт // BOLOGNA PROCESS OFFICIAL SEMINAR – 2007. – 31 с. – Режим доступу : <http://download.ei-ie.org/docs/IRISDocuments/Information/Speeches/2007-00051-01-E.pdf>
2. Promoting mobility. Інформаційний звіт[Електронний ресурс]/ Sanja Brus, Christine Scholz //ESIB. – 2009. – С. 45–46. – Режим доступу : http://www.aic.lv/bologna/2005_07/sem05_07/se_mob_lond/ESIB_study_mobiity.pdf
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / [І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш й ін.] ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
4. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 16-18 жовт. 2003 р. – К. : МАУП, 2004. – 224 с.
5. Международная научно-практическая конференция по вопросам развития и интеграции систем оценки качества высшего профессионального образования в странах СНГ и Балтии / Alma Mater. – 2004. – № 1.
6. Exploring the European Dimension in Education [Електронний ресурс] / Convery A., Kerr K. // European Education, vol. 37, no. 4, Winter 2005-2006, pp. 22-34. 7. Europeans and their Languages. February 2006. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf.
7. Erasmus @ 20: the Commission launches the celebrations for the anniversary of its flagship education programme. [Електронний ресурс]/ European commission // Press release database. – 2007. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1698&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
8. Erasmus Mundus: its participants help make the higher education scheme even better [Електронний ресурс]/ European commission // Press release database. – 2007. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1472&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>.
9. Frequently Asked Questions : Erasmus Programme, how does it work?/ MEMO/06/466// Brussels. – 2008. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/466&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.
10. Ortloff Hinderliter D. Becoming European. A Framing Analysis of Three Countries' Civic Education Curricula / Ortloff Hinderliter D. // European Education. – vol. 37, no. 4. – 2006, pp. 35 – 49.
11. The Lifelong Learning Programme 2007 – 2013/European Commission// 2013. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/programmes/newprog/index_en.html.
12. European Parliament Recommendations of the and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning/ European Parliament Recommendations// Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:EN:PDF173>.